

Ezen kritikai megjegyzések után az «Archæologiai Értesítő» szerkesztőségének a 4. és 5. ábrák szives átengedéseért köszönetet mondva, zárjuk be jelen ismertetésünket.

A KEHELY.

II. KÖZLEMÉNY.

A Nagy Constantinus császár által 303-ban kiadott híres milanói edictum után, mely a keresztényeknek szabad vallásgyakorlatot biztosított, az egyház a törékeny üveg-kelyhek mellett drága érczből készülteket is használt. A fényes basilikáknak, melyek a királyi lakokkal vetélkedő pompával voltak berendezve, egyik kiváló diszitménye gyanánt szolgáltak a lánczokról csüngő drága kelyhek. Így pl. *Anastasius Bibliothecarius* adata szerint, *IV. Leo* pápa (847—855.) tíz nagy kelyhet lánczról csüngve, és negyvenet az oltár oszlopai körül elhelyezve alkalmazott, melyek összesen 267 fontot (*libra*) nyomtak.¹ Ily kelyheket a fejedelmek is adományoztak a templomoknak. Világos például szolgál erre a *San Vitale* templom mozaikképe Ravennában, melyen *Theodora* császárnő, követve udvarhölgyei által, épen azon pillanatban van ábrázolva, a mint a templom előcsarnokából a mosdó kut mellett (*cantharus*) a szőnyeggel elfödött ajtón át a templomba lépni készül, kezei között egy drága kövekkel ékített öblös kelyhet tartva, oly mozdulattal, (1. ábra) mely ajándékozást, vagy felajánlást árul el.² Ezen műtörténeti fontoságú mozaikkép a VI. században készülvén, mintegy típusát őrizte meg számunkra a byzanti kelyheknek. A drága érczből készült kelyheken kívül ugyanezen időben előfordulnak még — de csak kivételesen — becses ékkövekből készültek is. Itt említhetjük föl *Brunehaut* királyné fejedelmi ajándokát, az auxerre-i templom számára, a finom aranyba foglalt onyx-kelyhet, melyhez hasonlókat a francia műtörténeti adatok között említve találunk, pl. a st.-denisi apátság

1. ábra.

¹ *Texier*, Dictionnaire d'orfèvrerie; ed. *Migne*, 300 lap.

² *Ricci*, Catalogo delle fotografie di tutti i monumenti antichi di Ravenna e dei dintorni, 1877, Mosaici, Nr. 10.

kincsei közt is, nevezetesen egyet sardonix-ből, másikat achatból, végül egy harmadikat kristályból készítve.¹ Hasonló anyagú kelyhek nálunk sem hiányoztak, a mint ez a *Hartwik* regensburgi püspök által írt szt. István királyunk élettörténetéből kitűnik. A XII. fejezetben leírván néhány szóval a székesfehérvári basilikát, melyet apostoli buzgalmú királyunk óriási költséggel állapított és építtetett, megemlékezik a gazdag egyházi készletekről is s főlelíti a többi között «mindenféle krisály, oniksz-kő, arany és ezüst edényekkel teljes kincstárát.»²

A mi ezen kelyhek alakját és rendeltetését illeti, megjegyzendőnek véljük, hogy alakjuk czéljukhoz mérten változásnak volt alávetve. Így a mise-kelyhektől, melyeket az áldozó pap sz. mise közben használt, különböztek az u. n. áldoztató kelyhek (*calices ministeriales, calices ansati, scyphi*), melyekből a hívők az Úr vérért vették magokhoz akkor, midőn a két szín alatt való áldozás még divatban volt. Könnyebb kezelhetés czéljából két füffel bírnak, melyeknél fogva a diaconusok a néha igen súlyos edényeket az áldozók szájához emelhettek. Egy ilyen példány őriztetik a vatikáni keresztény muzeumban üvegből, mely a *Cœmeterium Ostriatum*-ban találtatott, s *de Rossi* által legújabbán lőn közzé téve rajzban.³ De hogy ezen fülekkel ellátott kelyhek egyuttal misézés közben a pap által is használtattak, legalább a XI. században, bizonyítja a sz. Kelemen basilikája alatt fölfedezett falfestmények közül az, melyen maga sz. Kelemen pápa van ábrázolva az oltárnál. Az oltáron kétfülű kehely és patena látható.⁴

Az ily áldoztató kelyhek közül a későbbi századokból is maradt fön néhány példány. Így pl. a salzburgi sz. Péter templom kincstárában egy ritka szép, XII. századbéli áldoztató kehely őriztetik, s egy másik a wilteni (Tirol) egyház birtokában, mely utóbbinak rajzát ime itt (2. ábra) adjuk.⁵ A mint rajzunkon láthatni, a kehely négy alkat-

¹ *Bourassé*, Dictionnaire d'archéologie sacrée; ed. *Migne*, I. köt. 580—581. l.

² V. ö. *Érdy János* fordításában (Pest, 1854.) XII. fejezet, 18. lap: «Cameram omni genere vasorum cristallinorum onichinorum; aureorum argenteorum pleniter refertam.»

³ *Bullettino di archeologia cristiana* III. Serie, anno quarto; Roma, 1879. 96. lap, rajza a IV. táblán.

⁴ *Parker*, Historical photographs. Photographs of fresco paintings. Nr. 1086. Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Wien, VIII. évf., XI. táb. E falfestményt 1086-ban *Benno de Rapiza* és neje Mária készítették.

⁵ Nagyszabású tanulmányt írt felőle *Weiss* ily cím alatt: «Der romanische Speisekelch des Stiftes Wilten in Tirol nebst einer Uebersicht der Entwicklung des Kelches im Mittelalter. Jahrbuch der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. 1860, IV. köt. 3—38. lap, I—IV. Táblák.

részből áll, melyek: a láb (*Fuss, pes, pied*), a szár (*Schaft, tige, pivot*), a gomb (*Knauf, pomellum, nodus, pommeau, noeud*) és a kupa (*Becher, cuppa, coup*), s mindannyi a román stylnek megfelelőleg kerek vonalokkal van képezve. Nézzük egyenkint ezen alkatrészeket. A kerek láb 0.18 m. átmérővel bír. Simán hagyott körszélén a következő bevéssett feliratot olvassuk: + PARCE · CALIX · ISTE · PER · QVOS · DATVS · EST · TIBI · XP · ~ E · BERTOLDI · MORITIS · CVI · SIS · MITISSIORE · MITIS.

2. ábra.

Ebből értesülünk a kehely készítőjének nevééről, *Berthold*-ról, a ki azt Krisztus emlékére ajánlotta föl, hogy az Üdvözítő neki kegyelmezen. Egy másik felirat a kerek láb felső részének külső szélén fut végig hasonló jellegű betűkkel, mely így szól: IN TESTAMENTO · VETERI · QVASI · SVB · TEGVMENTO · CLAVSA · LATET · NOVA · LEX · NOVVS · IN · CRVCE · QVAM · RESERAT · REX, magyarul: az ó szövetségben mintegy fátyol alatt zárva lappang az új törvény,

melyet a kereszten az új király beváltott. Ezen felirat keretét képezi a kehely lábán ábrázolt ó-szövetségi tárgyú jeleneteknek, melyek a megváltás történetével szoros viszonyban vannak. Mint ábránkon láthatni, ezen jelenetek kerek, egymáshoz kapcsolt medaillonokba vannak foglalva, számra nézve összesen 15, u. m.: A világ teremtése; Éva alkotása; a bűnbe esés; az első emberpár kiűzetése a paradicsomból; Kain és Abel áldozata; Abel meggyilkoltatása; Noë a bárkában; Noë áldozata; Ábrahám áldozata; Melchisedech áldozata; a zsidók husvéti bárányának leöletése; a zsidók a pusztában; Mózes vizet üt ki a szomjúságban szenvedő zsidóknak a sziklából; Mózes a rézkigyót felmagasztalja. — A mint a biblicus történetek első pillanatra tanúsítják, a kehely mestere nagy körültekintéssel válogatta össze azon ó-szövetségi mozzanatokot, melyek a keret gyanánt szolgáló felirat szerint a megváltás történetére vonatkoznak. A kehely rövid hengerded szárán kerek ívezetű fülkékben a négy sarkalatos erény személyesített alakjai láthatók a megfelelő feliratok kíséretében: PRVD (*entia*), FORT (*itudo*), ĆEMP (*erantia*), IVST (*itia*). A nyomott almácska idomú négy mezőre osztott csomó (*pomellum*) a négy paradicsomi folyót tünteti föl szintén személyesítve, a mint a vízzel telt urnát kiürítik. Alul a folyók nevei: ĆEOH, PYZOH, TYGRIS, EVFRĀTES olvashatók.

Áttérvén a kehely kupájára, a mi legelőször szemünkbe ötlük, a külső peremén végig futó következő felirat: HIC · QVOD · CVQ · VIDES · RIS · SIGNĀT · SPIRITVĀLES · ŠPS EST · QVI · VIVIFICĀT · S · IHL · CĀRO · PRODEST, magyarul: «Itt amit látsz, szellemi dolgokat jelent, a szellem az, mely éltet, míg a test semmit sem használ.» A kupa külsején két sorban, a kehely lábán levő medaillonokhoz hasonló keretben az új szövetségből vett következő jelenetek fordulnak elő: Az angyali üdvözlés; Mária látogatása Erzsébetnél; Krisztus születése; a pásztorok, a három király imádása; Jézus a templomban bemutattatik, Krisztus kereszttetése, a kánai csoda, Krisztus Jeruzsálem falai előtt; bevonulás Jeruzsálembe; az apostolok lábainak mosása; az utolsó vacsora; Krisztus az olajfák hegyén; Judás csókja; Jézus Pilátus előtt; az ostorozás; a kereszttétel. Tehát a megváltás történetének főbb mozzanatai, melyek a kehely lábán ábrázolt ó-szövetségi jelenetekkel paralellek. A kerek medaillonok közt támadt tereket angyalok fejei és cherubok mellképei töltik ki.

Mindezen képek *niello*¹-ban vannak előállítva, s a két fül csinos lombozatokból szerkesztett diszitménnyel kitöltve.

¹ A *niello* szó olasz eredetű, melynek nyelvünkben a «fekete» kifejezés felel meg. Ezen elnevezést a díszítési mód színétől nyerte, mely mód abban áll, hogy az ezüst- vagy aranylapba vésett rajz contourjai fekete színű kénvegyülettel töltetnek ki.

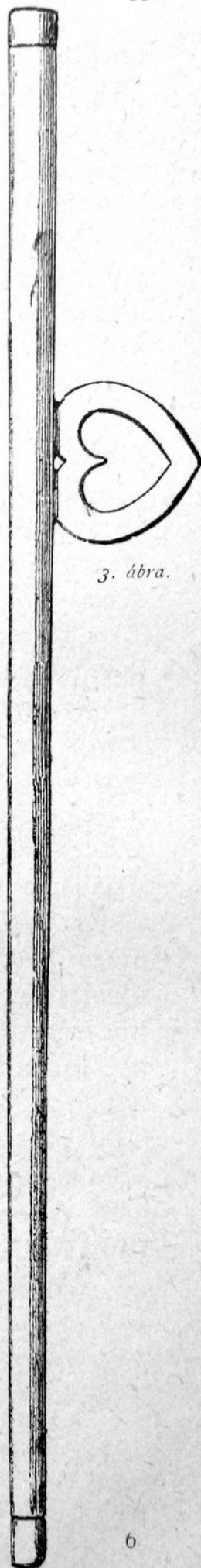
A kehely magassága 0,167 m., a kupa átmérője pedig 0,15 méter.

E kehelyhez egy igen érdekes kehely-tányér¹ (*Patenc, patena, patène*) is való, melynek hátlapján Krisztus a kereszten, a négy evangelista jelvényei között, mellette a bold. Szűz és sz. János apostol álló alakjaival, míg előlapján a Jézus sirja fölött ülő angyal azon pillanatban ábrázoltatik, a mint a sírt látogató asszonyoktól kérdezi: «kit kerestek a sírban»? Ezen két, a patena közepét betöltő képet elő- és hátlapján egész cyclusa veszi körül a Krisztus élettörténetéből kölcsönzött ama jeleneteknek, melyek e két fő mozzanattal kapcsolatban állanak. Ezek a hátlapon következők: A zsinagóga a pokol tornáczába vonul be; Krisztus a pokol tornáczából kiszabadítja az ó-szövetségi jámbor atyákat és nőket; a kiválasztottakat menyországba vezeti, hol angyalok és cherubok fogadják; az előlapon: Krisztus az Emausba vezető uton megy két tanítványával; Üdvözítőnket megismeri a két tanítvány a kenyértörésben; Jézus apostolainak a bezárt ajtón át megjelenik; Krisztus mennyekbe megy. Mindezen képes előállítások körül a megfelelő feliratok képezik a magyarázatot, melyeket — nehogy cikkünk hosszadalmassá váljék — ezuttal mellőzni vagyunk kénytelenek. Végül megjegyzendő, hogy a kehely a hozzá tartozó 0,237 méter átmérőjű patenával együtt tűzben aranyozott ezüsből készült és súlya meghaladja a négy kilogrammot (7 font és 3 lat.)

Az ily áldoztató kelyhekhez az ivás alkalmából származható undor kikerülése végett, fogantyúval ellátott nádszál-alakú arany-, elefántcsont- vagy ezüst csöveket használtak, melyeket *szivornyának*, (*Kelchröhrchen, calamus, fistula, chalumeau*) szokás nevezni. A fönmaradt középkori példányok közül bemutatjuk a *wilteni*-t (3. ábra), mely ezüsből készült 0,197 m. hosszú cső.

Hogy hazánkban is voltak ily áldoztató kelyhek és patenák, kétséget sem szenved. Ezt bizonyítja például a veszprémi székesegyház kincsjegyzékében, mely Kún László királyunk 1276-ban kelt oklevelében foglaltatik, a

¹ Rajzát adja *Weiss* a *Jahrbuch der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. IV. köt. V—VI. Tábláin V. ö. a 34—38. lapokat is, hol szakszerű leírását közli.

következő adat: «*vna sistula aurea*»,¹ mely kitévelt vagy Fejér György olvasta helytelenül, vagy az oklevél írója követett el hibát, midőn «*fistula*» helyett «*sistula*»-t írt, mely utóbbi szónak az egyházi paramentumok között nem felel meg semmiféle tárgy, míg a «*fistula*» az Úr vére vételénél a középkorban használt szivornyát jelenti.

Az áldoztató kelyheken kívül a régi egyházi szertartásoknál fogva voltak még öblösebb példányok is, melyek a hívők által offertorium alkalmával ajándékozott bor egybegyűjtésére szolgáltak, valamint hatalmas patenák is a felajánlott kenyér összeszedésére. Az ily gyűjtő patenák nagyságuk szerint igen súlyosak voltak. Így például Anastasius Bibliothecarius szerint 30 fontos (*libra*) arany patenák is fordultak elő.²

A kelyhek más fajtát azon példányok képezték, melyekből az ősegyházban a hitujonczok (*neophytæ*) megkereszteltetésök után tej és mézből álló keveréket ittak s ezért keresztelő kelyheknek (*calices baptismi, baptismales*) neveztettek.³

Hasonlókép, felosztás, vagy csoportosítás alá esnek magok a mise-kelyhek is, a mennyiben közöttük vannak egészen egyszerűek, melyeket *köznapokon* használtak (*calices feriales*) és a díszre nézve kitünőbb *ünnepi kelyhek* (*Pontificalkelche, calices pontificales*), mely utóbbiak drága kövekkel, zománczos képekkel, filigránnal és feliratokkal vannak ékítve. Az egyszerűbb kelyhekhez tartoznak még az u. n. sírkelyhek (*Grabkelche*) és utazó kelyhek (*Reisekelche*), az előbbieket különösen a főpapok sírjába, a tetem mellé szokták helyezni s vele eltemetni, az utóbbiakat pedig utazás alkalmából a papok magokkal vihették. A célból az utazó kelyhek néha egészen szétszedhető szerkezetűek voltak. Egy ilyen példány őriztetik a klosterneuburgi egyház kincstárában. A három főrésze (láb, csomó és kupa) szétszedhető uti kehely a XIV. századból való; rajzát közölte Weiss, a bécsi központi bizottság kiadványában.⁴ Az ily szerkezetűektől eltérőleg vannak szét nem bonthatók is, mint pl. a werdeni kis arany kehely, melynek kicsided alkata (magassága 0.125 m., a kupa átmérője 0.076 m.) vall az uti célra. Felirata igen érdekes: † AGITVR HÆEC SVMMVS ✠ POCLĀ TRIMPHVS: HIC CALIX SANGVINIS · DNĪ · NR · IHV XPI.⁵

Áttérve a középkori mise-kelyhekre, ezek között tudtunkkal a

¹ Fejér, Codex Diplomaticus Hung. Eccl. ac. Civilis, Tom. VII. vol. II. pag. 46

² Vita Silvestri: «Obtulit *patenas aureas* quæ pensant singulæ libras 30.»

³ Texier, id. mű, 299—300. lap.

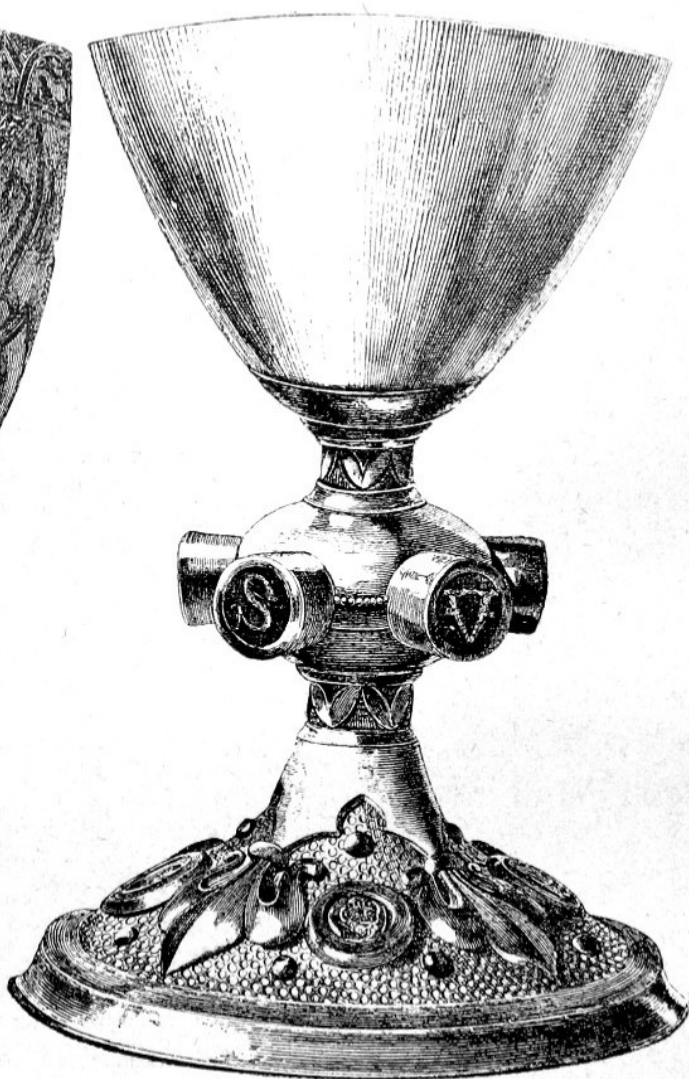
⁴ Mittheilungen der k. k. Central-Commission etc. VI. köt. 1861, 268. lap.

⁵ Aus'm Weerth, Kunstdenkmäler des christlichen Mittelalters in den Rheinlanden. Leipzig, 1859—1869. 39—40. lap, XXIX. Táb. 4.

legrégibb példány Németországban, a kremsmünsteri kolostoregyház kincsei között őriztetik. A mint a talpán olvasható felirat: + TASSILO DVX FORTIS LIVT PIRC VIRGĀ REGĀLIS tanusítja, *Tassilo* herczeg, a ki a kremsmünsteri kolostort 777-ben alapítja, ajándékozta ezen felette érdekes kelyhet is a templomnak. Alakja (4. ábr.) igen primitiv és keveset tagozott. A kúpidomú láb és csomó mintegy egymásba látszanak olvadni s a tojásidomú kupát gyöngysor díszítés választja el az alsó résztől. Az egész kehely magassága 0.263 méter, a kupa átmérője pedig 0.158 m.

4. ábra.

5. ábra.

Anyaga réz, mely ezüst niellóval és aranyozott díszítményekkel van borítva. A rajta előforduló Krisztus mellképe a négy evangélista symbolumával és négy férfi szent alakjával egyenként és együttesen a karolingi korszak barbár, stylszerűtlen műkezelése mellett bizonyítanak.¹

¹ Mittheilungen der k. k. Central-Commission etc. 1859, IV. köt. 6. lap; és XVIII. köt. 173. lap, IV. tábla, *Lübke*, Vorschule zum Studium der kirchlichen Kunst. Leipzig, 1873, 138. lap; 145. ábra.

A külföldön a XII—XIII. századból igen érdekes, késő románkori kelyhek vannak az osnabrückeri sz. Katalin-, hildesheimi sz. Gotthard-, berlini sz. Miklós-, werbeni sz. János-templomokban, továbbá a baseli muzeumban és sz. Remigius drága kövekkel ékített kelyhe, mely valaha a rheimsi székesegyház kincsei közt volt, a párisi Bibliothèque nationale-ban.¹

Csupán hazánkban nem sikerült még találnunk tiszta román stílusban készült régi kelyhet, pedig hogy már sz. István királyunk az

6. ábra.

alapította püspökségek székestemplomainak, különösen pedig a székesfehérvári koronázási egyháznak ajándékozott paramentumok között nagybecsű arany- és ezüstkelyheket is adományozott, a dolog természetében fekszik. A veszprémi székesegyház főnebb is hivatolt leltárában 15 darab drága kövekkel és gemmákkal ékített arany kehely, melyek

¹ Rajzát adja *Lübke*, id. mű, 138. lap, 146. ábra.

összesen 60 arany márkát nyomtak, s ezen felül 20 darab ezüst kehely említettik.¹ Az oklevél tanúsága szerint e nagybecsű műkincsek sok egyébbel — melyeket a királyi irat 50 ezer márkára becsül — a veszprémi egyház üldözői által pusztítottak el.

A pannonhalmi XII. századbéli inventáriumban említettik 24 kehely, melyek közül 13 arany, három pedig gemmákkal van ékesítve.²

Így jártunk minden románkorbéli kelyheinkkel. A mit a tatár és török el nem pusztított, segítette századokig tartó gondatlanságunk és könnyelműségünk a reánk maradott eme morzsalékokat is tönkretenni! Ez az oka, hogy most, midőn a kehely fejlődési történetét tárgyaljuk, egyetlen hazai románkori példány rajzát sem mutathatjuk be.

Legrégibb kelyheink közül, melyek már az u. n. *átmeneti* (*Übergangstyl*) műizlésben, azaz a román és kora-csúcsíves styl egyesített alakításával készültek, hazánkban mindössze három érdekes példányt ismerünk. Ezek között első helyen említendő azon ezüst kehely (5. ábra), mely ma a bőnyi ref. egyház birtokában van s áldozó pohár gyanánt használtatik. A mint rajzunkon látható, a csúcsíves stylt jellemző tölcser idomú kupát kivéve, a kehely többi része még mind a román korszakra vall. Kerek talpát négy lilium diszíti, domborműben s ezek között kerek medaillonokban, sötétkék zománccos alapon a négy evangélista foglal helyet. A hengerded idomúlag kezelt szár épen annyi helyet enged, a mennyi elégséges a kehely megfogására. A nyomott idomú csomó (pomellum) hat kiszökő kerek forgával (*rotulus*) van ellátva, melyeken díszes maiusculákkal Megváltónk neve: † ICESVS olvasható sötétkék zománccos alapon olyképen, hogy az O és E betűk össze vannak vonva; mert különben a hat betűből álló név a középkori feliratok kezdetét jelző kereszttel együtt nem lett volna a hat forgába szorítható. Magassága 0·168 m., a kupa átmérője 0·105 méter; súlya 23³/₄ lat; végül megjegyzendő, hogy a tűzben aranyozás több

¹ *Fejér*, Codex Diplomaticus, Tom VII. vol. II. pag. 46.: «quindecim Calices de auro, ornati gemmis et lapidibus pretiosis, sexaginta marcas auri continentes; viginti calices argentei.» Miután az oklevél 1276-ban kelt, kétségtelen, hogy e kelyhek mind az akkor dívott román műizlésben készült egyházi edények voltak.

² «XXIV Calices, quorum tredecim aurei, tres gemmis parati.» *Bock* megjegyzi, hogy az «aureus» kifejezés alatt a középkori inventariumok szerzői nem mindig színarany, hanem jól aranyozott (*deauratus*) tárgyakat értenek. Jelen esetben, nézetünk szerint, nincs okunk kételkedni a fölött, hogy a 24 kehely közül fele aranyból lehetett, mert mint az okmány bevezető része mondja «beatissimus Rex Stephanus, suique successores, reges, duces, Pontifices, comites, ceterique religiosi homines, et ego Ladislaus monasterium Sancti Martini supra montem Pannoniæ situm, prout regia vis concessit, multis condonavimus opibus» . . . (Mittheilungen der k. k. Central-Commission etc. 1860, V. köt. 350—351. lap.

helyütt le van róla kopva. Legelőször *Rómer F.* közölte a *Ráth Károly* társaságában kiadott «Győri történeti és régészeti füzetek»-ben¹ és ugyanott emlékezik egy a regensburgi dómban őrzött hasonló példányról, mely sokkal gazdagabban van ékítve, mint a bönyi, de határozottan a XIII. századból származó társa.²

Rómer — nem alap nélkül — Décsi Bálint adata után indulva, mely szerint e kelyhet a bönyi ref. egyház a nagy győri eklézsiától 1804-ben szerezte Sáry István és Sámuel által, azt véli, hogy kelyhünk az 1786-ban szétozlatott benczések pannonhalmi anyakolostorának kincsei közül juthatott Györré, ama számos egyházi készletekkel, ruhákkal és butorokkal, melyek ugyanazon évben Győrött mesés csekély áron kotyavetyéltettek el.³

A másik szintén átmeneti ízlésben készült kehely a budai sz. Ferencz-rendüeké⁴ (6. ábra), mely kerek talpán négy medaillonban Krisztus szenvedéstörténetéből ábrázol főbb jeleneteket. A karcsú száron + IOHANNES, továbbá a kupa alatti részen + IESVS olvasható; míg a nodus kiálló rotulusain, négyes lóherlevél idomban (*Vierpass*) ✠ MARIÆ neve fordul elő zománczos alapon. A kupa tölcserded idomú.

E két kehelyhez járul a harmadik, szintén ezüst példány, melyet múlt évben *b. Révay Ferencz* ajándékozott a m. n. muzeumnak. Egészen sima talpa kerek, hengerded szárán a nodus fölött maria, alatta go(tt) hulf, a nodus kiálló rotulusain pedig IHSVS szavak olvashatók. A kupa idoma már a csúcsíves styl korszakára mutat; a jól megaranyozott egyszerű kehely magassága 0.163 m., kupájának átmérője 0.084 méter; súlya 228 gramm (13^{1/16} lat). Sajnáljuk, hogy rajzát ezuttal be nem mutathatjuk.

¹ I. köt. 1861, 334—338. lap, rajzát a cikkhez mellékelt táblán adva, mely után a mi ábránk is készült.

² U. o. 337. lap.

³ Ezen műkincsek kivonatos ismertetését adja *Halbik Ciprián* «Adatok Pannonhalma multjához» című értekezésében (l. alább.) A pannonhalmi sz. Benedek-rend névtára 1880-ik évre. Sz. Benedek apát születése XIV. százados évfordulójának emlékére. Szombathely, 1880, 8-rét. LXXVIII—LXXIX. lap. Kehelyhuszonegy darab említetik, melyek közt egy tiszta arany (3 font és 23^{3/4} lat, azaz 618^{3/4} körmőczi arany súlylyal) a többi — köztük valószínűleg a bönyi is — összesen 28 font és 9 lat ezüstöt tett.

⁴ *Bock* így nevezi és írja le: Mittheilungen der k. k. Central-Commission etc. 1859. IV. köt., 303. lap. 7. ábra; utána *Henszlmann* (Monumenta, II. k. II. r. 175. lap.) és mások, velök magam is — midőn alkalmam nem volt utánna nézhetni — (A középkori egyházi művészet kézikönyve 159. lap 145. ábra) indultunk. Azonban most e nagybecsű műemléket személyesen kutatván, kitünt, hogy ily kehely soha sem volt birtokukban. Valószínű, hogy a náluk megszállani szokott püspökök egyikénél látta és rajzolta le Bock.

Ime, mindössze ezen három kehely jutott el a XIII—XIV. századokból hozzánk a sok elpusztult remekmű hirmondóiúl, melyeket számszerint még leltári adatok nyomán sem ismerünk!

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

V. **Az egyházi leltárakról.** Ezuttal csak röviden óhajtunk megemlékezni a régi egyházi leltárakról (*inventaria*), melyek főleg a templomok egyházi szereinek és öltöneinek gyakran dús sorozatának jegyzékét tartották fön az utókor számára. Az ily, kivált középkori leltárak szövege nem ritkán műtörténetileg fontos adatokat tartalmaz az edények és öltönyök elnevezése, előállítási módja stb. szempontjából. Annál fontosabbak ezen adalékok, mennél kevesebbet birunk ma ama roppant kincshalmazból, melyek hazánk székes- és kolostor-egyházaiban fölhalmozva valának. A századok viharos és háborús évei igen gyakran a nemes érczből készült s drága kövekkel kirakott, gyöngyökkel ékített értékes egyházi edények és kincsek egybeolvasztását vagy hadi zsákmányszerű elharácsolását eredményezték s így kizárólag csak a régi leltárakból értesülünk azon csaknem mesés gazdagságú templomi kincsekről, melyeket mint százados emlékeit a középkori kisebb művészeteknek az idő mostohasága, a kül- és belellenségek által támasztott háborúk vihara, továbbá az elemi csapások, tűz és árvíz megsemmisítettek.

Külföldön, Francia-, Német- és Angolországban, alig van egyházmegye, melynek régi leltárai nagyobbára összeállítva, áttanulmányozva és műtörténeti jegyzetekkel kiadva ne volnának. Nálunk e tekintetben még igen hátra vagyunk. A mi eddigelé kiadatott, oly csekély és nem mindig van kellő felvilágosító műtörténeti jegyzetekkel kísérve. Oklevélgyűjteményeinkben közölt néhány ily tartalmú királyi diplomától eltekintve, *Knauz Nándor* kísérlette meg a budavári királyi kápolna 1530-ban készült inventariumát jegyzetekkel illusztrálva közzé tenni;¹ továbbá *Ipolyi*,² *Rómer*³ és *Bock*⁴ hasonló irányban a haladásra utmutatást szolgáltattak közleményeikben.

¹ Magyar Tudományos Értekezö I. köt. 60. lap.

² «Magyar Erekyék» című monographiájában; Archæologiai Közlemények III. köt. 67—125. lap.

³ Györi tört. és régészeti füzetek. II. köt. «A györi székesegyház 1738-iki inventariumát» adta ki.

⁴ «Die Kirchenschätze der Erz-Abtei Martinsberg (bei Raab) in Ungarn aus dem XII. Jahrhundert.» Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. 1860. V. köt. 350—352. lap.